

Mõtteid raamatukogu edusammudest

Martin Hallik

Kuidas juhtida raamatukogu edukalt eeldusega, et lugejad ja töötajad oleksid õnnelikud ning teadmiselega, et keegi raamatukogule niisama raha juurde ei anna? Õige ja ammendav vastus sellele küsimusele tagab parima võimaliku tulemuse. Viimase 5 aasta jooksul olen ma püüdnud vastavalt oma oskustele ja teadmistele sellele küsimusele vastata ja raamatukogu juhtida nii, et tulemused oleksid arusaadavad erinevat laadi väärtushinnangutega inimestele. On olemas neid inimesi, kes hindavad kõrgelt täpset ja võimalikult täielikku elektronkataloogi, on neid kelle jaoks on peamiseks juurdepääs võimalikult suurele hulgale andmebaasidele ning neid, kes tajuvad peamiselt raamatukogu majaga toimunud muutusi. Kõikide aspektidega on vaja tegeleda. Keeruline on vaid selle tasakaalupunkti leidmine erinevate vajaduste vahel, et panna vajalikud tegevused õigesse järjekorda ning seejuures mitte liialt kiirustada ega viivitada. Pidevaks piirajaks on raha vähesus. Raamatukogul on alati raha vähe. Erinevus seisneb vaid selles, millised arendused on parasjagu käsil väite esitamise hetkel?

2005. aasta suvel oli raamatukogu finantsiline olukord väga keeruline, sest eelarve oli pea 2 miljoniga miinuses. Samas oli vaja panna alus uutele arendustele, sest tulemuste saavutamine võtab paratamatult aega. Esmalt oli vaja luua alus plaanide ja muude dokumentide näol ning need kinnitada vastavates kogudes. TÜ nõukogu võttis vastu uue TÜ Raamatukogu põhikirja ning valmis arengukava järgmiseks 5 aastaks. Kehtestati raamatukoguvõrgu uus korralduspõhimõte. Toodi üle kogud humanitaarraamatukogust, mis suleti. Määramatus humanitaarraamatukogu tuleviku osas oli kestnud juba aastaid. Raamatukogu lõi koostöösuhte Tartu linnavalitsusega, mille alusel linn toetas laenuautomaadi ostmist ja linnakodanikud said kojulaenuõiguse. Pandi alus eratoetajate leidmiseks raamatukogule.

2006. aastal toimus remont raamatukogu kolmanda korruse fuajees, aasta hiljem renoveeriti osa 3. lugemissaalist ja lugejate individuaalkabiinid. Puuetega lugejate võimalused on TÜRis mõnevõrra paranenud. Parendused puudutavad liikumispuudega ning nägemispuudega lugejaid. 2008. aastal ehitati invatualetid, kaldtee välistrepil ning laenutati roomikkulgur ratastoolide jaoks treppidel liiklemiseks.

Ehitus- ja renoveerimisprotsessi juures tuleb pidada oluliseks seda, et 2006. aastal koostati renoveerimise lähteülesanne, mille vaatasid üle ning andsid oma ekspertiisarvmuse LIBERi arhitektuurigrupi pikaajalised liikmed prof. Elmar Mittler, Marie-Françoise Bisbrouck ja Graham Bulpitt. 2008. aastal valmis raamatukogu eskiisprojekt.

Suurimaks saavutuseks võib pidada vastavalt renoveerimiskavadele tehtud muudatusi 2009. aastal. Kohvik on leidnud endale uue koha esimesel korrusel. Varem kasutuseta olnud endise kondiitritsehhi pinnale loodud kohvikul on pinda 389 ruutmeetrit, Vanemuise tänava poole ehitati klaassein ja väliterass. Kohvik on lugejate poolt kenasti omaks võetud ning igati populaarne. Lisaks kohvikule on

renoveeritud 2. korruse suur saal, millest pärast retrokonversiooni läbiviimist viidi ära kartoteegikapid ning raamatukogu üks parimaid pindasid muutus elutoa stiilis lugemissaaliks. Ajalehtede lugemissaali ja paljunduse endistele kohtadele loodi kokku 7 grupitööruumi. Vana- ja haruldase kirjanduse lugemissaal sai endale uue asukoha suure saali kõrval, kus varem asusid entsüklopeediad ja sõnaraamatud. Värskenduskuuri läbis arvutiklass, millest sai meediasaal, sinna lisandus õppeavakogu asemel ajalehtede lugemissaal. Remonditi ka töötajate ja konverentsiruumi. Kokku renoveeriti 2600 ruutmeetrit.

Raamatukogu struktuuris on toimunud rida muutusi. 2005. aastal kaotati ära üldosakond, mis ei olnud funktsionaalselt vajalik. Osa inimesi liitus direktiooniga, osa tulevase teaduskeskusega. 2009. aastal liideti omavahel välismaise ja kodumaise kirjanduse osakonnad ning sündis kogude arenduse osakond. Omavahel liideti liigitamisosakond ja bibliograafiaosakond ning sündis sisukirjelduse osakond. Selle tulemusel peaks muutuma tõhusamaks komplekteerimine ning saavutama suurema integratsiooni omavahel märksõnastamine ja bibliografeerimine. Osakonnad muutusid oma suuruselt paremini võrreldavateks.

Digiteerimise edendamiseks hankis raamatukogu 2006. aastal pealtvalgusutsskänneri, 2010. aastal saabub raamatukokku esimene digiteerimisrobot. Digiteeritud materjalide struktureeritud säilitamiseks rakendati 2007. aastal repositoorium DSpace. 2008. aastal muretseti nägemispuudega lugejate jaoks 64 kordse suurendusega lugemisteler, tarkvaraprogrammid raamatute skaneerimiseks ja helindamiseks. Alustati kõrgkooliõpikute digitaalseks heliks muutmise, mida tuntakse rääkivate õpikute projekti nime all.

Õppetöö vajaduste paremaks toetamiseks alustati 2008. aasta lõpul eestikeelsete e-õpikute pilootprojektiga. 2009. aasta lõpuks oli olemas 35 e-õpikut Ebrary e-raamatute keskkonnas. E-õpikute projekti võib lugeda ka üheks rahvusvahelises plaanis silmapaistvaks projektiks, sest e-raamatute levik on küll juba märkimisväärne, kuid e-õpikute levik on veel kogu Euroopas kasin.

2009. aasta lõpul sai hoo sisse nn halli kirjanduse repositooriumi projekt, mille edukuse puhul võiks oodata laia rahvusvahelist tunnustust.

Rahvusvaheliselt on seni rakendatud projektidest pälvinud tunnustuse 2006. aastal edukalt käivitatud lastetuba, mis toimib sessi ajal. Tudengitest vanemad saavad pärastlõunasel ajal jätta oma lapsed lastetuppa, kus nendega tegeletakse arendavalt. Samal ajal saavad tudengitest vanemad rahulikult õppida. 2007. aastal sai TÜR ülemaailmne tunnustus IFLA Marketing Award First Place näol – tudengiemade ja ööraamatukogu projekti eest. Tegemist on kõrgeima rahvusvahelise tunnustusega, mille üks Eesti raamatukogu on saanud.

2006. aastal loodi raamatukogu teaduskeskus, sest raamatukogul on teadus-arendusasutusena kohustus teha teadust. Raamatukogu põhikirjas on kirjas, et raamatukogu tegeleb teadusajaloo ning raamatukogunduse teadusliku uurimisega. 2008. aastal asus raamatukogu ideede ja teadusajaloo teadusgrupp tööle ning nimetatud teadussuund sai finantseerimise sihtfinantseerimise, baasfinantseerimise ja 3 ETF grandi näol. Kokku töötas raamatukogu teaduskeskuses täis- või osaaajaga 12 teadlast. Märkimisväärne on asjaolu, et mõlemat teadusgruppi saab õigusega nimetada oma koosseisult rahvusvahelisteks.

TÜR on suurim teadusandmebaaside kasutusvõimaluse pakkuja Eestis. Juba 2005. aastal oli selge, et võimalikult paljude andmebaaside kõrval tuleks raamatukogul pakkuda kursusi info leidmise oskuste näol. Toimus referentuuuri reform ning alustati infokirjaoskuse programmi väljatöötamist, et pakkuda valikkursust infopädevuse arendamiseks. Web CT keskkonnas on tänaseks välja rendatud mitu kursust erinevate õppetasandite jaoks. Mitmeid aastaid järjest valib infopädevuse kursuse vabatahtlikult pea sada doktoranti eri teaduskondadest. Täiesti uus algatus maailma mõistes on infopädevuse õpetuse süsteemne laiendamine gümnasistidele üle kogu riigi. Pilootprojekti avaüritus toimus 4. detsembril 2009. Osa võtsid 12 kooli üle Eesti 160 õpilasega. Moodle'i keskkonnas toimunud virtuaalkursuse lõpetas 120 õpilast ning said ühtlasi ka ülikoolis hiljem aktsepteeritavaid ainepunkte. Kogu kursuse juures on oluliseks faktiks tõsiasi, et infopädevuse tuutoriteks on koolitatud kooliõpetajad.

2007. ja 2008. aastal toimus intensiivne mahakandmine mass-rekatalogimise hõlbustamiseks. Algas vanade raamatute leidumust kajastava sedelkataloogi massiline digiteerimine ning rahvusvahelise riigihanke korras leiti venekeelste kaartkataloogi kaartide marc formaati ülekandmiseks Moskvast tegutsev firma. 5 kuu jooksul tekitati kaartide alusel üle 250 000 kirje. Pärast seda protsessi on pea 90% kataloogist leitav internetist. Jätkeb töö vanade raamatute katalogiseerimisega.

Mahakantud ja raamatukogule mittevajalike raamatute müügiks loodi e-raamatupood, mis avati septembris 2008.

Raamatukogudevahelise koostöö tulemusena ühendati märksõnastikud INGRID ja EÜM, mis alustas EMSi nime all tööd 1. mail 2009.

Raamatukogu edusammude nimekiri on muljetavaldav, oleme suutnud palju olulisi ja vajalikke muudatusi ellu viia. Meie eesmärgiks on saada üheks parimaks raamatukoguks võrdluses maailma sama suurte ülikoolide raamatukogude seas. Võrdluse alla võivad tulla 25 000 – 30 000 üliõpilasega klassikalised ülikoolid. Arvestades, et ülikooli raamatukogu rahastus sõltub ülikoolist ning selle rahakott omakorda üliõpilaste arvust, siis ei tohiks võrdlusülikoolid olla suuremad kui 20 000 üliõpilast, kuid teatud ambitsioonikuse reserv peab igal eesmärgil ikkagi olema.

Selle eesmärgi saavutamiseks on vaja enamiku näitajate osas olla parimate võrdluspartneritega võrdne ning mingites aspektides peaks raamatukogu kuuluma maailma raamatukogude absoluutsesse tippu selleks, et olla tervikuna kindlalt parimate hulgas oma võrdlusgrupis. Seega on

oluline, et oleks olemas mingi hulk tegevusi ja arendusi, mis on originaalsed, paistavad silma ja pakuvad huvi ka paljudele teistele raamatukogudele. Kokkuvõttes tähendab see vajadust arendada raamatukogu tervikuna ning samas peaks olemas olema nn mastipuud, millega raamatukogu paistaks silma maailmas.